ב"ה

שאול סילם
רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו
מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים
מרבני מכון הלכה חב"ד

עיה"ק ירושלים ת"ו,

אור ליום ג', כ"ז בשבט התשפ"ד

בענין אדר א' ואדר ב' בהלכה

לאנ"ש גילה היקרים - לשאלת רבים, להלן נסיון לעשות קצת סדר בחלוקת המנהגים וההלכות בין שני חודשי אדר, בשנה מעוברת. מזל טוב למי שנולד בחודש אדר - שנה פשוטה, שיוכל לחגוג השנה שני ימי הולדת ...

<u>בר-מצוה באדר, בשנה מעוברת:</u>

איתא **ברמ"א**, הלכות ברכות השחר, סי' נ"ה סע' ט': ומי שנולד באדר ונעשה **בר מצוה** בשנת העיבור, אינו נעשה בר מצוה **עד אדר השני** (תשובת מהר"י מינץ סי' ט').

<u>יארצייט באדר, בשנה מעוברת:</u>

בהלכות תענית ציבור ותענית יחיד, סי' תקס"ח סע' ז', כותב **השו"ע**: " כשאירע **יום שמת אביו או אמו** באדר, והשנה מעוברת, יתענה **באדר ב'** ". וע' בב"י כי דברי מרן **משו"ת מהר"י וי"ל** (דינין והלכות סי' ה' – ולא משו"ת מהרי"ל, כפי שמודפס בטעות בבאר הגולה – ש.ס.), שכתב: "כשבא יום שמת אב או אם באדר, שמעתי שהורה מהר"י מולין לצום בשתיהן, אבל נראה שיש לצום באדר שני ולא בראשון, דאמרינן בנדרים (סג.): **הנודר עד אדר**, אם לא ידע שהשנה מעוברת, עד אדר הראשון, **ואם ידע שהשנה מעוברת, עד אדר השני**. והכא נמי הא ידע!".

אך כותב על זה **הרמ"א**: ויש אומרים שיתענה **בראשון** (מהרי"ל ומהר"י מינץ), אם לא שמת בשנת העיבור באדר שני, דאז נוהגים להתענות בשני (תרומת הדשן סי' רצ"ד – ולא סי' רצ"ה, כפי שמודפס בטעות ברמ"א – ש.ס.), **וכן המנהג להתענות בראשון**, מיהו **יש מחמירין להתענות בשניהם** (פסקי מהר"י בשם מהר"י מולין).

<u>סתירה בדברי הרמ"א:</u>

ולכאורה יש להבין את הסתירה שבדברי הרמ"א, שפסק לגבי בר-מצוה בסי' נ"ה שאדר שני הוא העיקר, אך לגבי יארצייט פסק בסי' תקס"ח כי אדר ראשון עיקר!

<u>ישוב הסתירה ע"פ עיון בשו"ת מהר"י מינץ, לפיו חודש אדר ב' עיקר:</u>

מקור שני פסקי הרמ"א **בשו"ת מהר"י מינץ**, סי' ט'. ושם מבאר מהר"י מינץ שלגבי הבר-מצוה, הרי סתם אדר היינו אדר שני, אך לגבי יארצייט, הרי "מי שנפטר בשנה פשוטה, אם נתעברת השנה אחר כך, **נגמר דינו ומשפטו באדר הראשון, ואם כן שם שייך התענית והקדיש בכל שנה**" (שם סי' ט' בסופו).

ולכאורה סברת מהר"י מינץ לא מובנת, דהרי אם כך, עבור כל מי שנפטר באופן ש-12 חודשיו יכללו שני חודשי אדר, יצא כי 12 חודשיו יסתיימו חודש אחד לפני "יום הפטירה" שלו, וכגון מי שנפטר בשבט שבשנה מעוברת, הרי ש-12 חודשיו יסתיימו בטבת. וכי לעולם נגיד שינהגו בניו יארצייט בחודש טבת?

וראיתי שמעין שאלה זו הקשה **בשו"ת חתם סופר** (או"ח סוף סי' י"ד) על סברת מהר"י מינץ, ותירץ: **אמנם לא כתב הגאון זה אלא מאדר לאדר, אם מת באדר פשוטה, יהיה היארצייט לעולם באדר הראשון, דאיכא על כל פנים שם אדר עליו**, ועל זה שייך: לא יעות בריבו (באיכה ג, לו: לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה: - ש.ס.) שלא לדחות עד אדר השני, אבל להמיר אדר בשבט (שם דיבר על מי שנפטר באדר ראשון, שלכאורה יצא שהיארצייט שלו יהיה בשבט ש.ס.) בשינוי שם, לא עלתה על דעתו.

אך ע"פ הנ"ל חידוש מהר"י מינץ הוא רק כאשר חלים שני חודשי אדר בשנה הראשונה, ואולם פסק כאן הרמ"א שבנפטר אביו או אמו בסתם אדר, יתענה הבן בשנה מעוברת באדר ראשון, ללא הבחנה בין אם השנה הראשונה אחר הפטירה היתה מעוברת או לא.

אלא שמצאתי **בספר פרחי כהונה** (יו"ד סי' נ"ב) **לרבי מסעוד הכהן**, אביו של ידידי ז"ל, הרב יוסף הכהן, וסבו של ידיד נפשי הרה"ג הרב יעקב שיח' הכהן ר"מ בישיבת איתמר, שכותב בהקשר לדברי מהר"י מינץ הנ"ל, שהרי בכל שנה ושנה דנים את האדם לפני שמעלים אותו למדרגה גבוהה יותר – ולכן אין להבחין בין שנה לשנה, והיינו שבנפטר בסתם אדר, הרי שיהיה היארצייט באדר א, ע"פ הפעם הראשונה שיפגשו בשנה מעוברת, אחר הפטירה, בה לא ירצו "לעות בריבו" ולדחות את היארצייט לחודש אחד ב'.

<u>קשה לדייק מדין פורים:</u>

נעיר אגב: בפרק קמא דמגילה (ו, א), נחלקו רשב"ג ורבי אליעזר ברבי יוסי, שרשב"ג סבר: כל מצות הנוהגין באדר, אין נוהגין אלא באדר שני ורבי אליעזר ברבי יוסי סבר שאין נוהגין אלא בראשון. ופסק תלמודא הלכה כרשב"ג. ופריך עתה: בשלמא רבי אליעזר ברבי יוסי, מסתבר טעמא דאין מעבירין על המצות, אלא רשב"ג, מאי טעמא? ומשני: כדי לסמוך גאולה לגאולה, פירוש: גאולת שושן לגאולת מצרים. ועפ"ז הסיק בשו"ת תרומת הדשן סי' רצ"ד דכל היכא דלא שייך טעמא דלסמוך גאולה לגאולה, לעולם אזלינן בתר טעמא דאין מעבירין על המצוה.

אלא שלמעשה הפוסקים לא ראו בסוגיא זו הכרעה לנדון דידן בענין היארצייט.

<u>קושי בישוב המהר"י מינץ, ומסקנה לפיה דעת הרמ"א היא שחודש אדר א' עיקר:</u>

יוצא מדברי מהר"י מינץ והחתם סופר, **שאדר ב' הוא חודש אדר העיקרי**, אלא שליארצייט דין מיוחד, לפיו לא רצו לדחותו מחודש אדר א' לחודש אדר ב'.

אך המעיין **בשו"ת מהרי"ל** סי' ל"א רואה ששיטתו הפוכה, **ולדעתו אדר א' הוא החודש העיקרי**, וכדלהלן: כותב המהרי"ל לגבי תענית ביום בו נפטר אביו או אמו, שיש מי שהורה בראשון, ושיש מי שהורה בשני, ושיש קצת ראיה **מפטירת משה רבינו**, דמטענין בראשון, ועוד **שבשטרות**, דעת רבי יהודה החולק על רבי מאיר היא שסתם אדר: היינו אדר ראשון. והרי קי"ל כוותיה לגבי רבי מאיר.

ובפרטים:

- **לגבי פטירת משה רבינו**, ע' להלן שנחלקו הפוסקים בנידון.
- **לגבי שטרות:** בנדרים (סג, א) תניא: אדר הראשון כותב: אדר הראשון, אדר שני כותב אדר סתם, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אדר הראשון כותב סתם, אדר שני כותב: תניין. להלכה, ע"פ הכלל לפיו רבי מאיר ורבי יהודה - הלכה כרבי יהודה (ערובין מו, ב), יוצא כי סתם אדר: אדר ראשון. ואגב כן פסק הרמ"א (הלכות ראש חודש, סי' תכ"ח סע' א'): כשמעברין השנה, כותבין באדר ראשון: אדר סתם, ובשני אדר השני.

יוצא מכאן מפורשות מיהא, **שדעת הרמ"א שחודש אדר א' עיקר**. עפ"ז עלינו להבין את פסק הרמ"א לגבי בר-מצוה.

ולעניות דעתי, ישוב הענין כדלהלן: **קיימים שני ענינים: ציון תאריך מסוים, וסיום מספר מסוים של שנים**. לגבי היארצייט, המציין תאריך מסוים, פוסק הרמ"א שהתאריך העיקרי - באדר א', בהתאם לפסק שלו לגבי שטרות. לגבי בר-מצוה, מיהא, הענין הוא למלא **י"ג שנים מלאות**. והרי כשמגיע חודש אדר של שנה מעוברת, כבר חלו שנתיים או שלוש פשוטות, והצטבר איחור ניכר, ואת זה בא חודש אדר ב' לתקן. עפ"ז יוצא כי סיום י"ג שנים מלאות, לנולד באדר סתם שהבר-מצוה שלו בשנה מעוברת, יהיה באדר ב', ובזה נמצא פסק הרמ"א מיושב.

ואחר כך ראיתי מעין סברה זו באנצקלופדיה תלמודית ח"א עמ' ר"ב: בדינים התלויים בחדשים, לא בשנה, אין חודש העיבור בכלל ... מינקת שאסורה להינשא עד כ"ד חודש, אין חודש העיבור בכלל, והוא עולה למנין כ"ד חודש, שהרי לא אמרו שתי שנים אלא כ"ד חודש.

<u>דעת הרבי בכל הנ"ל:</u>

המעיין בדברי הרבי יראה שדעתו ג"כ **שסתם אדר, היינו אדר ראשון**, וכדלהלן:

- **באגרות קדש חי"ד** עמ' תס"ד, כותב הרבי: תמהתי במ"ש הוא שהיום, זאת אומרת כ"ה אדר ראשון התחיל נכדו להניח תפילין, ובכ"ה אדר שני נעשה בן יג' שנה, כי אף שכתוב בהגהות הרמ"א (או"ח סי' נ"ה) שנעשה – בשנה מעוברת – בן יג' שנה באדר שני, **הנה לבד שהר"ש הלוי** (בתשובותיו או"ח סי' ט"ז - מובא בפרי חדש סי' נ"ה על סע' י'; וכן בחזון עובדיה פורים עמ' ל"ד – ש.ס.) **חולק על זה, אלא שלא נפסקה הלכה כמותו, שמובן שזה לחומרא** ... מה שאין כן בהנוגע להנחת תפילין, שבלאו הכי הובא במגן אברהם להניח שני חדשים לפני זה ...

- וע"ע **באגרות קדש חכ"ד** עמ' רצ"ה.

- **בתורת מנחם התוועדויות תשמ"ו** ח"ב עמ' 9-538, כותב הרבי: ומכיון **שבנוגע לתענית דז' אדר (שבו מת משה) נפסקה הלכה שבשנת העיבור מתענין באדר ראשון** (מג"א או"ח הל' תענית סתק"פ סק"ח. וראה לקו"ש חט"ז ע' 342 הע' 5. וש"נ.), נמצא שגם הפעולה דנס פורים מצד לידת משה בשבעה באדר הוא באותו היום ... באדר ראשון. ומזה מובן, שמעלת חודש אדר ("החודש אשר נהפך גו' לשמחה") באדר ראשון. **ולהעיר, שמצינו בהלכה לכמה וכמה ענינים – ש"אדר" סתם קאי על אדר ראשון** (**ראה טור או"ח סי' תכח**. רמ"א שם סתכ"ז. טושו"ע חו"מ סי' מג סכ"ח. ועוד. ולהעיר מהדין דבר-מצוה בשנת העיבור – מג"א לאו"ח סנ"ה סק"י...). ולא עוד, אלא שגם בנוגע לקריאת המגילה, **הרי מעיקר הדין היו צריכים לקרותה באדר ראשון (כדעת רבי אליעזר ברבי יוסי, "מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט", ד"מסתבר טעמא דאין מעבירין על המצוות"** – מגילה ו, סע"ב)**, והסיבה היחידה לכך שקורין אותה באדר שני, היא – מפני ש"מיסמך גאולה לגאולה (פורים לפסח) גמר ".** וע"ע שם בעמ' 549.

<u>יארצייט משה רבינו בז' באדר:</u>

נעיר אגב שכמחלוקת השו"ע והרמ"א לגבי היארצייט, כך נחלקו רבותינו האחרונים לגבי ציון יום הפטירה של משה רבינו, בשנה מעוברת:

בילקוט שמעוני (יהושע פ"ה) נחלקו תנאים בענין מועד פטירת משה רבינו ע"ה. דעת רבי אלעזר המודעי שמשה רבינו נפטר בז' באדר א', דעת רבי אליעזר שמשה רבינו נפטר בז' בשבט, ודעת רבי יהושע שמשה רבינו נפטר בז' באדר סתם. ע"פ הגמרא בקדושין (לח, א), יוצא כי נפטר משה רבינו בז' באדר סתם (וכדעת רבי יהושע). [ולהעיר: במסכת סוטה יב, ב נחלקו לגבי מועד לידת משה רבינו].

בשו"ע סי' תק"פ ("ימים שמתענים בהם"), פוסק מרן (בסע' ב') שמבין הימים שראוי להתענות בהם, ישנו ז' באדר, "בו מת משה רבינו ע"ה". וע' **לקו"ש חט"ז** (שיחת תצוה-ז אדר), שנחלקו האחרונים לגבי מועד תענית זה בשנה מעוברת: לדעת החכם צבי, היעב"ץ, החתם סופר ועוד פוסקים, מתענים באדר שני,

אך לדעת המגן אברהם, הערוך השלחן, המשנה ברורה ועוד פוסקים, מתענים באדר ראשון. וע' שם - ובהתוועדויות תשמ"ו ח"ב עמ' 9-538, הובא לעיל - שדעה זו האחרונה היא גם דעת הרבי למעשה.

<u>יום הולדת באדר:</u>

וע"ע בהתקשרות גליון 1124 (ע"פ התקשרות גליון 453. תמצית הדברים מובא ג"כ בספר מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד עמ' 288 הערה ט"ו ועמ' 253 הערה מ'), שם כתבו: **וכן לענין יום הולדת** (שמציינים אותו באדר ב', כדין בר ובת מצווה – ש.ס.). אך הוסיף שם (ע"פ יחידות עם הרבי, כנראה משנת תשל"ג): אבל *מכיוון שמדובר בעניין של מנהג*, **הורה הרבי לנהוג מנהגי יום הולדת בשני האדרים.**

ובהתקשרות שם תמה על הטעם שהביא הרבי "מכיוון שמדובר בעניין של מנהג", והסיק שכנראה הכוונה לכך שחביבים דברי סופרים כו'.

אך לענ"ד, ע"פ דברנו הנ"ל, הדברים מבוררים. ישנם הרי שני דברים ביום הולדת: מחד יום הולדת מציין סיום תקופה. לבת 3 שנים אין הבתולים חוזרים. בן 5 למקרא, בן 10 למשנה, בן 13 למצות כו'. לאידך, יום ההולדת מהווה ציון של היום בו נולד האדם.

להלכה, הענין הראשון הוא החשוב. ויוצא לכאורה עפ"ז שעיקר יום ההולדת של הנולד באדר בשנה פשוטה, יהיה באדר ב' בשנה מעוברת. וכמו שהוא לגבי בת או בר מצוה. אך ישנו ג"כ מנהג לציין את היום בו נולד. וכאן אדר א', בהיותו עיקר, מתאים יותר. וכנראה שזוהי כוונת הרבי שהדגיש: מכיוון שמדובר בעניין של מנהג כו'.

בהשגחה פרטית, מצאתי בגליון בית משיח מס' 1151 מתאריך י"ט בשבט התשע"ט, עמ' 33, את הדברים הבאים, המהווים עדות מעניינת בנ"ד מהמשב"ק הרה"ח הרב שניאור זלמן גוראריה: שנה אחת, הרים ר' זלמן טלפון אל הרבנית (חיה מושקא – אשת הרבי) ושאל: "רעבצין, מתי יום ההולדת שלכם? באדר ראשון או באדר שני?". נענתה הרבנית ואמרה: האמינו לי, ראביי גוראריה, אני עצמי לא יודעת, אני יודעת רק שבעלי נוסע לאהל בשני החודשים.

שאול סילם

